

**The Process of
Unions'
Reconstruction in
Romania**

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

FLORICA VASILIU

How was the Romanian union movement restored and rebuilt after December '89? This paper presents the prerequisite which contributed to the post-revolutionary development of unions, the main steps of their reconstruction, the genesis of the most important Romanian unions. Several Romanian particularities are also described in this study. The author remembers to integrate the entire process in the context of the precommunist era of the Romanian unions, explaining also the influences of the communist period in the present process of union reestablishment.

Pînă înainte de a aborda unele aspecte definitorii pentru acesta, consider că este utilă o incursiune în evoluția lui și o analiză a condițiilor specifice în care s-a produs refacerea și coagularea mișcării sindicale postcomuniste.

Premise istorice

Sindicalismul, cel puțin din punct de vedere istoric, este tratat de cele mai multe ori ca parte esențială a mișcării muncitorești, istoria sa fiind până la un punct identic cu aceasta. Legătura dintre ele nu poate fi contestată, motiv pentru care și această scurtă retrospectivă se va realiza în același cadru.

Mișcarea muncitorească din România a parcurs un drum similar celei europene, atât din punct de vedere politic, cât și sindical. Cu toate că progresul industrial a fost întârziat față de alte țări, muncitorimea, inclusiv în fazele ei incipiente, și-a constituit organizații care să-i apere interesele. Primele dintre ele au avut caracter de întrajutorare în caz de boală, moarte, călătorie și au fost mai numeroase în Transilvania, unde dezvoltarea producției de tip manufaturier era mai avansată. Între acestea, cele mai apropiate de organizarea de tip sindical erau

casele muncitorești, structurate după modelul caselor fratești săsești (Bruderladen), de tip corporatist.

Într-o istorie a mișcării sociale apărută în 1945 se consideră că primul sindicat din România a fost "Societatea lucrătorilor caretari și lemnari" înființată la Iași în 1880 (Nicolae Deleanu, 1945, p.11).

Între anii 1846-1893 apar numeroase asociații profesionale, culturale, de educație, de întrajutorare, care desfășurau o activitate intensă în folosul membrilor lor. Anul 1893, ce corespunde înființării Partidului Social-Democrat din România, va fi considerat an de cotitură pentru consolidarea sindicalismului, întrucât PSDR-ul a militat de la început pentru asigurarea dreptului de asociere și de grevă. Pe de altă parte, înființarea partidului muncitorilor, cum era considerat acesta a oferit permanent un sprijin efectiv mișcării sindicale. Sindicalele au fost, la sfârșitul secolului IX și o bună perioadă din secolul XX, direct afiliate partidelor muncitorești, până la identificare. Ion Mirescu, unul dintre militanții de seamă ai mișcării sindicale din România și în același timp al Partidului Social Democrat a remarcat deseori, în articolele sale că diviziunea muncii dintre partid (PSDR) și sindicate n-a existat aproape de loc. După aprecierea lui, înaintea primului război mondial în cadrul mișcării sindicale s-au confruntat permanent adeptii anarhosindicalismului cu cei ai subordonării totale a sindicatelor partidului muncitorilor, pe de o parte, și cu cei ce criticau legarea prea strânsă de partid, adepti ai unei relative independențe a sindicatelor, pe de altă parte.

Dincolo de aceste aprecieri ce vin din partea unui militant, o caracterizare mult mai nuantată a situației stângii în momentele de început ale organizării sale, atât politice cât și sindicale, o face Vladimir Krasnosselski (1991, p.31). Autorul aprecia: "Confruntată cu un stat căruia îi era mai familiară noțiunea de autoritate

decât aceea de consens, stânga a început să penduleze între un extremism al disperării, dinainte sortit eșecului, și o «conciliere», în sensul renunțării la propria identitate." Dualitate ce pare să reînvie, în forme specifice momentului, odată cu reconstrucția sindicalismului postrevoluționar din România. Cele două tendințe caracteristice începuturilor sindicalismului se vor adânci de altfel o dată cu scindarea stângii politice în social-democrați (socialiști) și comuniști. Atât înainte, cât și după apariția Partidului Comunist, cea mai mare parte a muncitorimii va milita pentru unitatea mișcării sindicale, care se va realiza de facto într-un târziu, cu toată opoziția acestuia.

În perioada interbelică, sindicalismul din România era structurat pe patru orientări: sindicalele confederative, aflate sub influența social-democraților; sindicalele unitare controlate de comuniști; sindicalele independente, subordonate Partidului Socialist Unitar și sindicalele galbenе, neafiliate, de tip corporatist. Cele mai puternice și cu cei mai mulți aderenți au fost primele, organizate în Confederația Generală a Muncii, afiliată Internaționalei de la Amsterdam, în jurul căreia s-a realizat la un moment dat, pentru scurt timp, dezideratul unității mișcării sindicale. Sindicalismul a pendulat în permanență, ca peste tot, între independența de acțiune și alinierea la politica unui partid muncitoresc.

Dincolo de aceste tendințe, mișcarea sindicală interbelică a obținut succese de necontestat în plan social, bineînțeles în concordanță cu tendințele epocii, concretizate în legiferarea Contractului colectiv de muncă (1929), a asigurărilor sociale (1933), în înființarea Camerelor de muncă și a Judecătoriilor de muncă. Astfel încât muncitorimea, e adevărat nu foarte numeroasă, ca și alte categorii sociale, a beneficiat la timpul respectiv de o legislație a muncii ce îi permitea afirmarea intereselor profesionale și sociale. Existența acestor

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

legi și instituții și funcționarea lor în consens cu scopul pentru care fusese să fie create poate fi de asemenea o explicație pentru aderanța extremă de redusă în epocă a muncitorilor la ideile comuniste.

În timpul dictaturii carliste și a celei antonesciene, premergătoare celei comuniste, cu toate limitările impuse activităților politice și publice în general, inclusiv interzicerea sindicatelor, prin activitatea din bresle și din consiliile muncitorești s-a continuat, prin mijloace specifice momentului, apărarea drepturilor salariale și a unor condiții decente de muncă. Strategiile adoptate, chiar și în condiții de război, au fost posibile datorită rămânerii în vigoare a legislației muncii, desigur adaptată acelor situații exceptionale.

Aceste extrem de succinte referiri la evoluția mișcării sindicale precomuniste evidențiază existența unor reale tradiții sindicale ancorate în realitățile românești și în același timp racordate la tendințele europene.

Similitudinea unor tendințe din cadrul mișcării sindicale din perioada interbelică cu cele de acum poate fi sugestiv caracterizată prin câteva remarcări ale lui Petre Andrei (1920, 1927, 1975) la adresa sindicatelor în general, și a celor anarho-revolutionare în special. El le caracterizează pe acestea din urmă ca fiind antiintelectuale și utopice sau cel puțin naive în credința lor că pot desfășura ierarhia socială și că pot ignora instituțiile statale în rezolvarea problemelor sociale. Aceste caracteristici se pot regăsi și astăzi la unele sindicate ce ar putea fi incluse în categoria amintită, chiar dacă acest calificativ nu mai este decât arareori utilizat.

Comunizarea sindicatelor, ca de altfel a întregii societăți românești, a început încă din toamna lui 1944. Momentul de debut îl poate constitui acordul încheiat cu comuniștii de către reprezentanții diferitelor sindicate privind înființarea Comisiei de organizare a mișcării sindicale unite. De la bun început Partidul Comunist a încercat să

obțină controlul total asupra sindicatelor, obiectiv atins într-un termen record, mizând pe caracterul predominant muncitorești al acestora și pe dificultățile economice și sociale intervenite imediat după aplicarea armistițiului.

La congresul general al sindicatelor din 26-30 ianuarie 1945 comuniștii și-au asigurat controlul efectiv asupra acestora prin alegerea ca președinte a lui Gheorghe Apostol (Vladimir Krasnosselski, 1991, p.224). Acest succes timpuriu n-a fost totuși acceptat de totalitatea sindicaliștilor care, și înainte și după, au criticat tendințele "stângiste", deci comuniste, din mișcarea sindicală în reorganizare.

Sciziunea sindicală va fi efectivă odată cu sciziunea politică a social-democraților produsă la congresul de constituire a Partidului Social Democrat Independent din 9 mai 1946. Unul dintre obiectivele immediate ale acestui partid de stânga, ce a refuzat conlucrarea cu comuniștii până la asimilare, a fost reorganizarea unei mișcări sindicale independente. Datorită cursului evenimentelor obiectivul nu a mai putut fi atins; Confederația Generală a Muncii va trece de partea comuniștilor, iar ultimele alegeri sindicale din 1947, doar aparent democratice, desfășurate sub semnul teroarei, vor provoca și ultima rezistență îndărjită a sindicaliștilor socialisti. Din acest moment sindicalele nu vor mai fi organizații de sine stătătoare decât formal, funcțiile lor vor fi deturnate, iar mișcarea sindicală va înceta să mai existe. Istoria propriu-zisă a sindicalismului românesc, în parte similară celei europene, se va întrerupe aproape jumătate de secol, pentru a fi reluată după decembrie 1989.

Sindicalele ca ficțiune

Sindicalele au fost transformate conform teoriei leniniste în acele așa numite "curele de transmisie", expresie ce

redă de altfel foarte fidel rolul ce le-a fost rezervat. Dacă în primii ani și-au păstrat formal o oarecare autonomie, din rațiuni pragmatice au pierdut-o total pe parcurs, pe măsură ce partidul comunist a devenit partid stat.

Ca organizații ce înglobau obligatoriu totalitatea angajaților aveau menirea de a controla practic întreaga populație adulată, angajată sau nu politic. Desigur, sindicatele comuniste au constituit în diferite momente, inclusiv din rațiuni propagandistice, instrumentul de satisfacere a unor nevoi sociale și individuale, îndeosebi din sfera odihnei și divertismentului. Exercitarea acestor funcții specifice de către sindicate a fost în același timp și o modalitate suplimentară de a extinde controlul politic inclusiv în sfera vieții private a fiecărui.

O încercare de aparentă revigorare a activității sindicale a constituit-o introducerea așa-zisei autogestioni și autoconduceri muncitorești, care din punct de vedere formal a acordat din nou o importanță mai mare sindicatelor, dar, pe de altă parte, a accentuat nediferențierea funcțională a sistemului. De fapt a constituit o integrare și mai accentuată a sindicatelor, îndeosebi a președinților acestora, în cadrul structurilor de partid. Sub masca impulsionării democratice participative s-a desăvârșit exercitarea controlului total asupra tuturor structurilor sociale.

O trecere în revistă a funcțiilor mai mult sau mai puțin fictive oferite sindicatelor în cadrul a ceea ce s-a numit autoconducere muncitorească și autogestiune economico-financiară, poate clarifica în parte deruba postrevoluționară în ceea ce privește percepțiile și reprezentările sociale ale sindicalismului și rolului său, cât și așteptările supradimensionate ale multora dintre actualii sindicaliști. Sindicatele, prin lege, organizau adunările generale ale oamenilor muncii și urmăreau aplicarea hotărârilor ce se luau, iar președintele de sindicat deținea funcția de președinte al acces-

tor adunării generale. Prin rolul ce li se acordase aveau în principiu atribuții multiple în: elaborarea planurilor economice din cadrul întreprinderilor; organizarea întrecerii sociale; promovarea progresului tehnic; perfecționarea producției și muncii; conducerea și exercitarea controlului inventiilor și inovațiilor; stimularea creației științifice și tehnice; pregătirea și perfecționarea forței de muncă; îmbunătățirea condițiilor de muncă; protecția și securitatea muncii; ocrotirea sănătății, inclusiv prin trimiterea la odihnă și tratament; organizarea întregii activități cultural educative din întreprinderi și instituții; asigurarea participării la "Cântarea României" și "Daciada"; domeniul muncii politice de masă (1981, Stefan Pavel) și încă multe altele. Enumerarea tuturor acestora în forma lingvistică utilizată la momentul respectiv relevă, pe de o parte, oportunismul partidului, ce controla de fapt totul, imposibilitatea implicării în toate aceste domenii, lipsa unor funcții specifice, iar pe de altă, explică după cum deja aminteam, anumite inerții și neclarități actuale..

Nici în acest sector de activitate nu s-a manifestat, ca în alte țări comuniste, o împotrivire activă la distrugerea de facto a sindicatelor, iar singura încercare cunoscută de constituire a unui sindicat independent a fost înmăbusită în fașă. Lipsită de tradiții consolidate urbane și muncitorești, de informații privind adevăratul sindicalism, ceea mai numeroasă clasă socială, considerată de ideologia comună forța politică conducerătoare, a consimțit, conștient sau nu, la utilizarea ei ca instrument al dictaturii, indiferent de nemulțumirile surde ce le avea și de uriașul potențial de împotrivire ce-l detinea.

Toate elementele enumerate întăresc ideea inexistenței unei mișcări sindicale timp de aproape 50 de ani și în consecință se poate vorbi de o suspendare îndelungată a sindicalismului. Reașezarea lui în coordonatele firești va fi marcată încă mult timp de această sincopă temporală.

Continuitate și discontinuitate în reconstrucția sindicalismului din România

Restructurarea și expansiunea sindicalismului în România s-a înscris în procesul general de democratizare al societății, implicit de reconstrucție atât a sistemului politic cât și a societății civile. Spre deosebire de câmpul politic, prioritari reformat cel puțin formal încă din primele luni ale reconstrucției României postcomuniste, societatea civilă, complet distrusă, a parcurs și încă mai parcurge un proces extrem de dificil și contorsionat de constituire. În acest context sindicalele pot fi considerate primele și printre puținele structuri ale societății civile cu adevărat viabile, indiferent de gradul lor de contestare fie de către forțele politice, fie de către o mare parte a populației.

Întreg procesul de reclădire al societății democratice și al economiei de piață în țările ieșite din comunism este greu integrabil modelelor clasice, păstrând totuși anumite caracteristici general valabile. Datorită acestei unicăți orice demers are deocamdată un caracter parțial și greu integrabil unor teorii ce se bazează pe experiențe diferite de cele pe care le parcurg țările postcomuniste. Această perioadă denumită cu termenul uzuwal de tranziție, are un caracter paradoxal și contradictoriu, după cum remarcă Jean-François Revel (1992, 1995, p.212), ca atare inclusiv cunoașterea și explicarea ei în limitele raționalității va fi marcată de caracteristicile unui tip de tranziție neexperimentat încă de nimeni.

Numerousele funcții ale sindicalismului într-o societate democratică, concretizate în strategii sindicale specifice fiecărui spațiu social, pot fi reduse în ultimă instanță la două esențiale: cele de integrare și control. Pe de o parte, sindicalele ur-

măresc integrarea diferitelor categorii salariale în structurile și instituțiile economice specifice, apărând interesele acestora în condițiile particulare ale fiecărui moment și loc, iar pe de altă parte, controlează prin mijloacele proprii luptei sindicale ca aceste drepturi să nu fie încălcate de către partenerii lor sociali și să fie amendate în funcție de modificările intervenite în sistemul social și economic. Din cele două funcții derurge rolul acestuia de reglare a sistemului economic și de asigurare a echilibrului social, prin apărarea intereselor profesionale ale diverselor grupuri sociale distincte, și prin asigurarea protecției și siguranței sociale a acestora, cu precădere a celor defavorizate.

Într-o societate în tranziție, practic totalitatea grupurilor sociale sunt mai mult sau mai puțin defavorizate de procesele de schimbare și ca atare sindicalismul va avea o extensie mult mai mare decât în democrațiile consolidate. Amploarea și diversitatea fenomenului sindical dintr-o societate aflată sub impactul unor schimbări structurale și funktionale, globale și sectoriale, este supusă la rândul ei unor multiple condiționări specifice, care, toate împreună, nu asigură în mod obligatoriu și eficiența scontată și așteptată de toți actorii sociali, individuali și colectivi.

Remanența ideologică specifică oricărei tranziții, și cu atât mai mult celei de la "socialismul real" la capitalism, este vizibilă la toate nivelurile și în toate domeniile. În cazul sindicalismului începutocmai cu înțelegerea eronată a cosubstanțialității acestuia cu democrația efectivă. Sindicalismul nu este determinat în nici o situație de voința politică, nici măcar numai de ceea civică, ci de cerințele structurale și funktionale ale democrației. Formele concrete în care se realizează scopurile și funcțiile sindicalismului pot fi însă influențate îndeosebi de forțele politice, dar și de alte grupuri interesate în folosirea uriașului potențial persuasiv al sindicatelor, mai ales al celor neconsolidate. Continuând

să fie considerate, cel puțin în primii ani, componente ale sistemului politic, sau mai exact spus, o prelungire a acestuia, din primele săptămâni postrevoluționare se va încerca reconstrucția centralizată a sindicalismului, ceea ce constituie de altfel o contradicție cu natura acestui fenomen social. Încercarea a fost în mare parte, aş spune normal eșuată, dar atunci ca și în anii ce au urmat, vizibil sau nu, atât puterea nou instalată cât și ulterior toate celelalte forțe politice au încercat prin tot felul de mijloace să le atragă de partea lor. Această tendință s-a diminuat simțitor abia în ultimul an. Atât timp cât încercările de acest fel au în vedere doar apropieri doctrinare sau de parteneriat, ele se înscriu în modelele democratice consacrate ale sindicalismului, în special ale celui european. Depășirea acestor limite și implicarea sindicaților în soluționarea unor conflicte politice denotă, în schimb, încălcarea principiilor democratice, indiferent cui îi aparține inițiativa: puterii politice, opoziției politice sau unor sindicate.

Pentru a putea descifra specificitatea procesului de reconstrucție sindicală, raportul dintre continuitate și discontinuitate manifestat în perioada analizată, voi încerca să concretizez câteva dintre ele:

I. Principalul element de continuitate îl constituie caracterul de masă al acestuia, de altfel o caracteristică istorică esențială a sindicalismului în genere. Păstrarea acestui caracter pentru primii ani ai sindicalismului reconstruit în România, nu mai este însă însotită de unitate, ci din contră, de o divizare accentuată, cu toate că într-o perioadă de tranziție interesele sunt oarecum similare pentru toate grupurile salariale. Lipsa de unitate și solidaritate a diverselor sindicate existente în România, consecință, printre altele, a lipsei unor extinse și reale tradiții muncitorești, este pe de altă parte una dintre cauzele ineficienței lor.

II. Indiferent de faptul că sindicalele cuprind salariați din toate sectoarele de activitate, ele continuă să fie predo-

minant muncitorești datorită structurii socio-profesionale, dar și altor factori ce țin cu prioritate de modelele culturale specifice muncitorimii în general și a celei dintr-o țară abia ieșită din comunism în special, cât și de cele ale celorlalte componente ale structurii sociale.

a. Ca urmare a industrializării comuniste, a modului concret în care s-a realizat, a ideologiei ce a susținut-o, România a moștenit o structură socio-profesională anacronică pentru momentul actual, care a influențat și va influența sindicalismul, ca și cvasitotalitatea proceselor sociale ale tranziției. Supradimensionarea industriei și în cadrul acesteia a industriei grele și extractive a determinat formarea unor categorii de salariați, nemulțumiți în ultimă instanță, dar care au fost avantajați de sistemul comunist și care vor dori să-și păstreze sau chiar să-și amplifice poziția socială ce li s-a oferit. Salariații acestor ramuri industriale, multe dintre ele cu prisone în prezent în cadrul regiilor autonome, ca și cei din celelalte sectoare economice, deci muncitorimea în ansamblu ei, va încerca în toți acești ani nu o reconsiderare a statutului lor, ci o realizare a lui conformă cu modelul industriei socialiste și al ideologiei comuniste, ce-i oferea teoretic rolul de clasă dominantă. Pe de altă parte, pentru prezent, poziția de monopol a regiilor le conferă iarăși o situație privilegiată, la care cu greu vor accepta să renunțe, indiferent de poziția de principiu adoptată de o centrală sau alta. De aici decurg și comportamentele contradictorii ale sindicaliștilor față de problemele vitale pentru realizarea reformei, și în special a privatizării. Totodată aici și are sorgintea și distanța, tot mai accentuată odată cu trecerea timpului, dintre liderii naționali și cei de la bază, dintre programele și strategiile sindicale reformiste sau cvasireformiste de la nivel național sau de ramură și cele de la nivelul de bază, tot mai antireformiste în ultimii ani.

Din distorsiunile structurii sociale,

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

implicit din preponderența muncitorimii, decurge poziția celei din urmă față de celelalte categorii, grupuri sociale, îndeosebi față de intelectualitate, percepția nu rareori ca o structură mai mult sau mai puțin parazitară, sau assimilată cadrelor tehnice din industrie, ce au fost și sunt, în opinia ei, principalii "dușmani". Pornind atât de la factorul obiectiv, numărul mare al muncitorilor, cât și de la reprezentările lor despre celelalte grupuri sociale, s-au alimentat multe conflicte sociale, derulate în forme distincte, inclusiv violente. Intoleranța s-a manifestat încă de la început și în raport cu noile grupuri sociale în formare, cu prioritate față de întreprinzători, indiferent de mărime și putere economică.

Cu toate că programatic sau prin intermediul liderilor sindicale au respins atitudinile și opiniile de acest gen, în acțiunea sindicală s-au păstrat și perpetuat practici ce-și au originile în ponderile ce le au diferite grupuri în cadrul structurii sociale, precum și în reprezentările despre "clasele sociale", devenite stereotipuri și prejudecăți cu largă circulație îndeosebi în cadrul muncitorimii, dar nu numai.

b. Muncitorimea, tocmai prin supradimensionarea sa, suportă cel mai direct rigorile și consecințele tranzitiei, rămânând cea mai dependentă categorie socială, dincolo de stratificarea care se produce inevitabil în cadrul ei. Obișnuită să ia alții deciziile pentru ea, va dori în continuare să perpetueze relații de tip paternalist, tinând cont și de dominantă modelelor culturale de acest tip în întreaga viață socială. Având în vedere tendințele specifice muncitorimii de a avea preocupări axate predominant pe grijile vieții cotidiene, aceasta va avea nevoie de organizații care să-i asigure protecția și siguranța socială.

Marginalizată nu numai economic, dar și social și mai ales politic, rămasă cantonată în stereotipiile remanente ale importanței ei ca o clasă socială, singura alternativă viabilă o constituie sindicalele. Tocmai pentru mulțumirea aderenților,

s-au produs și se produc deseori mutații disfuncționale în cadrul organizațiilor sindicale, ce preiau și funcții nespecifice, inclusiv de natură politică.

Datorită acestor particularități, în perioada parcursă până acum, dar și în viitorul apropiat, continuitatea sindicală va fi determinată de structura socială, dominată de preponderența muncitorimii industriale. Rămânând deocamdată cel mai numeros grup social și cel mai afectat de reformă, acesta va încerca să-și apere identitatea și în parte să se opună celorlalte grupuri sociale, mai ales celor neproductive în concepția lor, dar și noilor grupuri socio-professionale cu statusuri și roluri necunoscute de ea până acum.

III. Dincolo de particularitățile tranzitiei, se menține și un element de continuitate în funcționarea organizațiilor în general și a sindicatelor în special, și anume tendința de nediferențiere funcțională. Enumeram mai înainte multiplele atribuții ale sindicatelor comuniste în deceniul 8 care se suprapuneau în mare parte cu cele ale partidului și ale altor așa-zise organizații obștești, chiar cu cele ale organizațiilor industriale și sociale, diminuând până la anulare funcțiile specifice. Singurele beneficii reale pe care le oferea salariajilor erau biletete de odihnă și tratament și acestea mult diminuate în ultimii ani.

Statutul de "asistat" al salariatului, specific relațiilor de muncă din comunism, adăugat diferitelor imagini despre rolul sindicatelor pentru asigurarea acestui statut, a determinat ca cea mai mare parte a angajaților să aștepte și în noile condiții postrevoluționare același tratament. Saltul spre condiția de reprezentant și mai ales de partener a fost și rămâne încă greu de asimilat, atâtă timp cât natura relațiilor de muncă nu s-a schimbat în manieră semnificativă și lipsește o veritabilă cultură a activismului și solidarității profesionale și sociale. Fără a putea să mai asigure salariatului, îndeosebi din mediul industrial, aceleși aparente facilități, sindicalele, pe lângă

preluarea funcțiilor specifice au încercat prin alte mijloace să continue să "asiste" salariații prin acordarea unor servicii sau bunuri de primă necesitate. Posibilitatea acordării unor astfel de ajutoare este înlesnită de legislația sindicală în vigoare, ce permite păstrarea unei mari părți a cotizațiilor la sindicalele de bază. Prevedere legală ce împiedică realizarea unor funcții specifice, în schimb favorizează manipularea sindicaliștilor și contribuie la perpetuarea imaginii denaturate a sindicalismului. Indirect este și o formă de atenuare a independenței reale a sindicatelor și de întârziere a coagulării conștiinței civice.

IV. Un alt element de continuitate, întărit prin nouă legislație sindicală, îl constituie alegerea organismelor de conducere pe principii ierarhice și nu prin scrutin general și secret. Acesta din urmă, în același timp tradiție, dar și practică curentă în cadrul sindicalismului actual, se impune a fi aplicat nu doar în ceea ce privește alegerea organelor de conducere, ci în toate deciziile importante care vizează mobilizarea și angajarea masei aderenților, cum ar fi grevele generale. Au existat încercări de utilizare a scrutinului în cadrul unor centrale sau federării, în scopul declanșării unor greve, dar nefiind legiferat, acestea au fost inițiative segmentiale, fără putere de decizie reală, situație ce s-a repercutat în mod direct asupra desfășurării propriu-zise ale acțiunilor ce au fost demarate parțial prin consultare generală a sindicaliștilor.

V. La aceste dimensiuni ale continuității se poate adăuga, în parte, și prezența în rândul liderilor sindicali actuali a unor vechi activiști din sindicalele comuniste, mai ales la nivel de bază, dar nu numai. Prezența lor a constituit în timp, cu deosebire în fazele de început, germenele contestării legitimității lor, dar și a sindicatelor pe care le reprezentau. Fenomeul nu a avut însă amplitudinea care i s-a dat la un moment dat, iar contestarea lor a venit mai ales din afara sindicatelor, și nu din inte-

riorul lor.

VI. În ceea ce privește discontinuitatea, poate cel mai important element îl reprezintă schimbarea raportului dintre administrație și sindicate. În principiu, aceștia sunt parteneri egali dar cu interese distincte, ce trebuie să negocieze relațiile de muncă, tot așa cum protecția socială trebuie negociată cu administrația centrală. Aceste poziții specifice sunt la rândul lor viciate, mai ales la nivelul de bază, de o serie de stereotipuri și prejudecăți privind natura raporturilor de muncă, concretizate în subordonarea sindicatului față de conducere, iar a salariatului și față de administrație și față de sindicat. Colaborarea dintre cei doi poli se reduce de obicei numai la negocierea problemelor în litigiu, pe baza normelor legale, dar și pe bază de presiuni reciproce, după care conlucrarea încetează. Există destule cazuri în care interesele celor doi parteneri converg, indiferent dacă situațiile sunt legale sau nu, mai ales pentru salvarea unui anumit *statu quo*, situație în care cei doi parteneri, de obicei "dușmani", conlucră. Această imagine deformată a raporturilor dintre sindicate și administrație, precum și a funcțiilor sindicale, este întărită de nediferențierea funcțională ce continuă să persiste la toate nivelurile, pornind de la stat până la cea mai mică organizație.

VII. Un element nou pentru sindicalismul românesc, ca și pentru întreaga societate, îl reprezintă cerința conștientizării și acceptării conflictului, manifest sau latent, ca o realitate pluridimensională cu caracter de permanență. Noutatea propriu-zisă nu o reprezintă existența conflictelor, ci recunoașterea lor, inclusiv legală. Dacă reglementarea conflictelor de muncă prin legi specifice s-a realizat relativ rapid, în schimb reprezentarea lor socială continuă să rămână deformată, fiind considerate în multe cazuri generatoare de tensiuni sociale, și nu efecte ale acestora. Utopia consensului, ca remanență ideologică postcomunistă, e o componentă majoră a conști-

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

inței colective, cu tendințe puternice de perpetuare în timp. După cum arată Serge Moscovici (1961, 1976, 1995, p. 231) funcția consensului însă nu este "de a elimina tensiunile și de a prezerva echilibru între poziții antagonice, ci, dimpotrivă de a le lăsa să se modifice unele față de altele, cu cât mai puțină virulență, până ce rezultă un element comun".

În lumea dezvoltată postbelică diversificarea conflictelor și necesitatea instituționalizării lor s-a impus tocmai datorită eterogenității tot mai pronunțate a societății, și implicit, a intereselor diferite ale grupurilor sociale. Ralf Dahrendorf (1988, 1992, 1996, p.145) sublinia în acest sens: "Conflictul social modern are de a face cu drepturile civile pentru toți într-o lume a șanselor de alegere din ce în ce mai diversificate și mai bogate". Or, în România comunistă nu au existat nici drepturi civile, nici șanse de alegere, astfel încât conflictul nu se putea manifesta, chiar dacă latent el exista. Drept urmare, în conștiința colectivă nu este fixată ideea permanenței conflictului și a rolului său reglator în societate, deci posibil de atenuat și de negociat. Conflictul de muncă, ca una dintre formele particulare de manifestare a conflictului social, nu este percepțut la dimensiunile sale specifice, ci ca o permanentă contrapunere a intereselor celor care conduc, indiferent la ce nivel, intereselor celor conduși. Această percepție deformată are un impact deosebit asupra sindicatelor, ce se manifestă îndeosebi prin depășirea atribuțiilor funcționale.

VIII. Aici intervine și un alt aspect, negocierea conflictului, inexistentă până în 1990, nu se poate realiza decât de către reprezentanții grupurilor sociale organizate, în cazul conflictelor de muncă, de către sindicate prin liderii acestora. Dacă acțiunea sindicală ca atare, ca formă de manifestare a conflictului, se sprijină pe participarea masei salariaților, negocierea în schimb, este o atribuție a reprezentanților. În fapt, negocierea urmărește, după

cum subliniază Handy (1993), transformarea conflictului în competiție și controlul acestuia, deci managementul conflictelor, care nu poate fi realizat decât de lideri, sau de negoziatori specializați.

Cu toate că niciodată n-au fost implicați direct în luarea deciziilor, salariații vor, conform imaginii lor despre democrație în genere, și despre cea industrială în special, să participe *in corpore*, indiferent de particularitățile diferitelor mijloace de realizare a ei. Impossibilitatea acestui fapt, dacă luăm în calcul numai diviziunea muncii, nu a stat în atenția nimănui. Inclusiv liderii sindicali care ar trebui să fie primii interesați în elucidarea acestei diferențieri funcționale, preferă din motive de popularitate, să perpetueze această reprezentare eronată, utilă pentru ei în momente de criză acută sau pentru a escamota propria incompetență. Acțiunea de bumerang a unor astfel de reprezentanți este mult mai periculoasă pentru democrație în ansamblu ei, decât insatisfațiile temporare ale unor categorii de salariați, sau decât pierderea popularității pentru un moment distinct de către acci lideri ce ar avea curajul să clarifice aceste raporturi.

Re vigorarea firească a sindicalismului în totalitatea sa este un moment de discontinuitate, care generează inevitabil multe disfuncții. Pe de altă parte, sindicalismul ca atare, datorită particularităților sale, (fenomen de masă, eterogenitate, fluiditate, girant al intereselor grupurilor celor mai defavorizate, distanță între lideri și bază prin birocratizare tot mai accentuată), este un fenomen social deosebit de contradictoriu, greu, dacă nu imposibil de apreciat în integralitatea sa. Dacă adăugăm și contextul social-economic de criză îndelungată, plus specificitatea unei tranzitii inclusiv politice, cu caracteristici necunoscute până în prezent, incoerențele sindicale, atât formale cât și funcționale, sunt dimensiuni ale perioadei și nu exceptii. Modelul rațional la care se raportează orice analiză este în această perspectivă doar un

punct de reper, ce permite delimitarea particularităților structurale și funcționale ale unei instituții în condițiile unei democrații consolidate și a uneia în curs de redifinire, a cărei finalitate este încă greu de stabilit.

Cu toate că acești primi ani de reconstrucție sindicală sunt foarte importanți pentru a caracteriza specificitatea tranzitiei românești de la comunism la o societate de tip democratic, ei nu reprezintă din punct de vedere istoric decât un moment, s-ar putea nici măcar decisiv, în evoluția viitoare a sindicalismului din România. Sindicalismul nu poate fi altfel decât societatea în care există. Reașezarea relațiilor sociale ca urmare a unor reforme de fond, pot produce în cadrul sindicalismului modificări structurale și funcționale mai mari decât cele generate de ieșirea din comunism.

Condiții sociale și psihosociale ce au favorizat dezvoltarea sindicalismului

Pe fundalul creionat mai înainte se pot delimita câteva trăsături ale cîmpului social postrevolutionar din România care au determinat și facilitat apariția, și mai apoi explozia sindicatelor ca organizații, și a sindicalismului ca formă specifică de acțiune și politică socială, ca stare de spirit și, doar într-o mică măsură, ca mișcare socială.

Marcin Frybes (1993) - într-un studiu dedicat analizei sindicalismului post-totalitar în Europa Centrală - subliniază printre altele că situația economică specifică tranzitiei și mai ales costurile sociale pe care le implică transformările în curs de realizare în aceste țări sunt favorabile dezvoltării sindicalismului.

Dintre multele particularități ale perioadei, le-am selectat doar pe cele mai semnificative pentru procesul în cauză,

luând în considerare conjunctura specifică ce a determinat amploarea și mijloacele de acțiune sindicală, precum și criza profundă economică și socială care, radicalizând-o, i-a diminuat eficacitatea. Concretizând, se pot enumera câteva particularități ale vieții sociale ce explică evoluția sindicalismului și structura sa instituțională actuală:

1. Prima dintre ele o constituie neîncrederea generalizată în politică, în instituțiile statului și, în subsidiar, în cele ale democrației reprezentative. Toate sondajele de opinie au demonstrat nu numai existența acestei neîncrederi, dar și deteriorarea ei tot mai accentuată pe parcursul anilor. Ea s-a manifestat atât în ceea ce privește politica, ca activitate generică, cât mai ales în ceea ce privește principalele instituții democratice și îndeosebi Parlamentul. De altfel, din motive diferite, criza de încredere în democrații pluraliste, așa cum demonstrează și Mattei Dogan (1997, pp. 86-97), este un fenomen larg răspândit și un fapt sociologic bine stabilit.

Acceași tendință, pe parcursul anilor, s-a manifestat și în ceea ce privește sindicalele, dar în momentele de început încrederea în aceste organizații a fost mare, comparativ cu cea în instituțiile politice. Desigur că și influența modelelor teoretice, nu și practice, ale democrației directe au condus, alături de alte motive, la atracția inițială pentru sindicate, care ofereaau în sfîrșit posibilitatea participării directe a tuturor la rezolvarea problemelor proprii și a celor ale societății.

2. Pe fundalul reconstituirii structurilor unei democrații pluraliste, în planul acțiunii politice s-a produs o polarizare accentuată, datorată unui proces ce ar putea fi caracterizat sintetic printr-o sintagmă ce poate trezi multe discuții: cea de "dubă restaurație". Pe de o parte, de la bun început cîmpul acțiunii politice a fost ocupat prioritar de vechea nomenklatură comunistă de nivelul doi sau trei, pe de altă, de reprezentanții partidelor istorice din perioada interbelică reînființate la începutul

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

anului 1990, inclusiv cu oameni ce acțiunile să fie în cadrul lor înainte de instaurarea comunismului. Procesul este singular în spațiul postcomunist, dar de obicei s-a insistat doar pe primul tip de "restauration", ignorându-se cel de-al doilea, cu toate că în această situație particulară s-ar putea găsi multe explicații pentru evoluția atât de contorsionată a mersului României spre democrație. Această particularitate demonstrează încă o dată capacitatea redusă de a crea noi instituții, adaptate unui moment istoric precis, și a le face funcționale.

În aceste condiții s-a produs o adevarată falie socială, ce s-a permanentizat, și constituie una dintre caracteristicile tranzitiei românești. O parte însemnată a populației, cel puțin pentru început, nu s-a retras și recunoscut în nici unul dintre acești poli politici. În perioada ce a urmat euforiei specifice momentelor revoluționare, sindicatele păreau mai apropiate aspirațiilor și reprezentărilor majorității populației despre democrație și activism social. În plus, acestea erau mai în măsură să le apere drepturile legitime sau mai puțin legitime. Dezamăgirea ce a apărut foarte repede și în ceea ce privește sindicatele și strategiile lor actionale nu reduce din importanță acestui factor în demararea procesului.

3. Hotărâtoare pentru explozia sindicală inițială a fost fără îndoială preponderența muncitorimii în cadrul structurii sociale. În analiza unui sondaj referitor la sindicate, referindu-se la două categorii de cauze ce au determinat amploarea de început a sindicalismului Pavel Cîmpeanu (1992), făcea referire la "dezechilibrul dintre subzistența instituțiilor politice și enorma forță potențială ușor actualizabilă care pulsează îndărătul sindicatelor", ceea ce a muncitorimii. Acesteia din urmă, sindicatele îi ofereaau șansa regăsirii, ca fiind lipsită de identitate socială specifică. Ii păreau, de asemenea, șansa constituirii, cât și a formării conștiinței grupale și a unei adevarate solidarități. Speranțele inițiale în

acest sens nu s-au realizat în timp, dar au fost motorul constituiriilor multor sindicate, precum și a numeroase acțiuni protestatare și revendicative. Chiar diminuată ca număr în acești ani, importanța muncitorimii în cadrul structurii sociale nu va scădea cu adevărat până când nu se va realiza efectiv reforma economică, singurul proces ce va modifica configurația structurii sociale, inclusiv, sau mai ales prin extensia și consolidarea clasei mijlocii.

Existența, conștientizată sau nu, a tendințelor de fundamentalism muncitoresc, produsă de remanența ideologiei rolului conducător al clasei muncitoare, a egalitarismului, a luptei de clasă, a condus la respingerea explicită sau implicită a pluralismului și a diferențierii sociale din partea acestui mare grup social. Sindicatele păreau, cel puțin la început, a fi mijlocul ideal de luptă împotriva celorlalți, mai avantajați dintr-un motiv sau altul, real sau imaginar, pe merit sau nu.

Fundamentalismul muncitoresc de pretutindeni este cauzat de marginalizarea lumii muncitorești determinată de trecerea de la societatea industrială la cea post-industrială, cum subliniau Alain Touraine, Michel Wiewiora, François Dubet (1984, p.176). André Gorz (1980) vorbea la rândul său de despărțirea de un anume "a fi muncitoresc", cauzat de scăderea ponderii muncitorilor în structura socială și de aceeași marginalizare a modelelor de viață specifice acestora.

4. De fapt, toate categoriile sociale erau lipsite de identitate profesională și socială, fapt ce a determinat ca sindicalismul să capete o extensie deosebită. Fiecare grup profesional a încercat să-și redobândească rolul specific în structura socială și să-și apere identitatea proprie, amenințată nu numai de rigorile tranzitiei, ci și de intoleranța generalizată a tuturor contra tuturor.

Există și opinii, precum cele ale lui Louis Moreau de Bellaing (1983, pp.108-109), conform cărora mai important pentru sindicate este să fie prezente peste

tot, să reproducă întreaga ierarhie socială și profesională, să acopere toate sectoarele sociale și subdiviziunile teritoriale, decât să se adapteze la cerințele societății la un moment dat. Părerea este discutabilă din multe puncte de vedere, cu deosebire în ceea ce privește inutilitatea adaptării la cerințele unor timpi sociali concreți. Această opinie s-a regăsit, cel puțin în primii doi ani postrevoluționari, întocmai în realitatea din România, unde nu rămăsese aproape nimic nesindicalizat și unde calarea pe specificul și cerințele fiecărui moment conta mai puțin. La polul opus, autori cum ar fi François de Closets (1988), critică vehelement tendința sindicalizării tuturor sectoarelor vieții sociale, mai ales a învățământului superior și a cercetării, vorbind despre o așa zisă sindiocrație, ce determină promovarea incompetențelor în aceste domenii de vîrf. În ceea ce privește România, sindicalizare domeniilor de vîrf se poate explica prin necesitatea apărării intereselor sectoriale, în condițiile unei finanțări deficitare, fără criterii de competență și totodată unilaterale, de la bugetul statului.

5. În orice societate, tipul de proprietate dominant influențează dimensiunile sindicalismului și caracteristicile sale. Preponderența proprietății de stat și a centralismului economic se constituie într-un factor favorizant al expansiunii sindicale și al birocratizării sale excesive. Mai mult decât atât, în aceste condiții unicul partener viabil de negociere rămâne statul, prin intermediul guvernului.

6. Sărăcia generalizată, moștenită din comunism, atenuată în primele luni a fost înlocuită treptat cu alta, ce impunea forme specifice de protecție a salariajilor. Neeradicarea, ci din contra adâncirea continuă a ei, în paralel cu îmbogățirea peste noapte a unei categorii extrem de reduse, a polarizat societatea, nu a diferențiat-o, nu a oferit șanse egale pentru toți, astfel că lupta sindicală rămânea una dintre puținele posibilități de speranță, chiar dacă mult diminuante odată cu trecerea timpului.

Mai mult decât atât, permanențarea stării de sărăcie poate determina construcția unei adevărate culturi specifice, care să accentueze tendința de asistat a unei mari părți a populației, situație care este caracterizată de Mariana Stanciu (1996) cu ajutorul sintagmei de "cultură a dependenței", și implicit sărăcirea și marginalizarea tot mai accentuată a categoriilor respective.

7. Cvadatilitatea relațiilor sociale continuă să fie marcate într-un fel sau altul de paternalism și autoritarism, de la cele statale până la cele familiale. Dincolo de moștenirea târânească arhaică și de cea comunistă care le-au promovat în forme specifice, paternalismul și autoritarismul sunt componente aproape nelipsite în numeroase programe politice și civice, doveind că de puternic sunt înradăcinate în conștiința comună elementele culturii tradiționale, care în realitatea imediată sunt mult diferite de imaginea utopică ce li se atribuie. Astfel de tendințe constituie barieră în calea schimbării sociale, ce apare în aceste condiții doar afirmată și dorită, nu asimilată și interiorizată.

Paradoxal, astfel de patternuri de viață au influențat și reconstrucția sindicală, majoritatea populației, cu precădere cea muncitorească, resimțind nevoia unor organizații puternice care să preia apărarea drepturilor ce i se cuvin, să-și asume responsabilitățile ce decurg din acțiunile inerente, rămânând doar beneficiară, nu și participantă. Astfel se explică și faptul că salariații își doresc sindicate puternice, dar nu și implicare în activitatea lor, sindicatul fiind identificat cu liderul ce trebuie să facă totul și să răspundă pentru tot.

8. Incompetența managerială și relațiile clientelare omniprezente au generat și generează pe mai departe neîncredere și chiar ostilitate față de categoria "șefilor", mai mici sau mai mari. Toate organizațiile sociale, cele industriale în special, și-au accentuat polarizarea socială, iar conflictele de muncă sunt puternic personalizate. Astfel că sindicatele ofereau, cel

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

puțin în mentalitatea colectivă, șansa de a lupta contra acestei categorii resimțită cu acuitate ca dușmană perpetuă.

9. Cu toate deficiențele și disfuncțiile sistemului comunist, România a moștenit o mână de lucru relativ înalt profesionalizată, dar posibilități reduse de utilizare a ei în raport cu nivelul calificării. Insatisfacțiilor profesionale reale, refulate ani de zile, sau aspirațiilor de ascensiune profesională și socială, odată cu trecerea, cel puțin formală, la un alt sistem economic, li se adaugă nesiguranța păstrării locului de muncă, ca și celelalte costuri sociale generate de tranziție. În atari circumstanțe sindicalele sunt de această dată chiar singurele în măsură să le asigure protecția și siguranța socială necesară și dorită.

10. Dimensiunile sindicalismului românesc, și mai ales incoerențele sale poartă amprenta unei culturi democratice precare, determinate în cazul de față și de lipsa unor autentice tradiții industriale și urbane, și bineînțeles de dominația ideologiei comuniste.

Toate caracteristicile enumerate, obiectiv limitate, pot explica, fie numai și parțial, amprenta inițială a sindicalismului în România, dar mai ales diversitatea și incongruențele structurale și cu precădere funcționale ale acestuia. Dincolo de aceste particularități, sindicalele au fost și continuă să fie o șansă de regăsire a identității profesionale și sociale, de luptă contra incoerențelor vieții sociale în ansamblul său și contra agresiunilor unei lumi în schimbare.

Dimensiuni ale principalelor etape ale formării și consolidării sindicalismului din România

Pentru a înțelege mai bine evoluția și tendințele sindicalismului din România

postcomunistă se impune o etapizare a sa, îndeosebi a primilor cinci ani: 1990-1995. După anul 1995, așa cum voi arăta mai târziu, sindicalismul din România a intrat în adevărata criză și a dintr-o serie complexă de motive, multe dintre ele rezultând din evoluția din primii cinci ani, dar nu numai. Totodată, după această dată se depășește faza de reconstrucție instituțională, și se intră într-un fel în normalitate, atâtă cât poate fi numită astfel întreaga situație a României în acești ani. Dacă până în 1995 se poate vorbi de sindicalism, de politică sindicală, de sindicate, începând cu anul 1995 se pot face referiri și la mișcarea sindicală, cu toate că la o privire superficială sindicalele au fost mai puternice și mai eficiente în primii lor ani de existență. Această aparență, sau în unele situații chiar realitate, s-a datorat configurației sociale și politice specifice primilor ani de tranziție.

În cei cinci ani, la care mă voi opri cu precădere, s-a încercat, pe de o parte, recuperarea unei jumătăți de secol de vid sindical, pe de alta, racordarea la mișcarea sindicală europeană și mondială actuală. Era firesc în aceste condiții ca sindicalele din România să penduleze permanent între funcțiile tradiționale de integrare și control social și cele de mediere între diversele categorii sociale și instituțiile statului, între societatea civilă și instituțiile politice. Pentru a le realiza pe unele sau pe altele și-au asumat implicit și o altă sarcină dificilă, cea de educare democratică a membrilor săi, a populației în general.

Nu trebuie uitat că tot acest proces s-a desfășurat pe fundalul unor schimbări sociale generalizate și al crizei mișcării sindicale. Aceste două elemente, șocurile schimbărilor interne și mutațiile din sindicalismul mondial, grevate pe lipsa de experiență sindicală în special, și pe cea civică în general, au amplificat trăsăturile eterogene, contradictorii și mereu în transformare ale sindicalismului. Raportarea permanentă și repetată la conjunctura internă și externă, la specificul sindicalismului mi-

se pare necesară, pentru a dimensiona mai exact realizările și eșecurile sindicatelor, dincolo de reggezutări și așteptări. Procesul este, de altfel, caracteristic tuturor țărilor ieșite din comunism, și este chiar mai pronunțat în cele central-europene, unde demararea timpurie a reformelor a marginalizat sindicatele de la bun început (Marcin Frybes, 1993). Probabil și din acest motiv, alături de alte particularități ale tranzitiei din țările respective, numărul acțiunilor revendicative a fost redus. Spre exemplu în Cehia, conform concluziilor cercetărilor întreprinse de CADIS, după "revoluția de catifea" nu s-a înregistrat nici o mișcare sindicală importantă, iar în anii 1992-1993 n-au avut loc decât trei sau patru greve sau tentative de grevă, și acelea nepopulare (Sylvaine Trinh, Olivier Cousin, 1996).

Important este că în România s-a impus totuși sindicalismul de tip reformist și nu cel anarhorevolutionar.

S-ar putea în acest context discuta în ce măsură mișcări de tipul "mineridelor" pot fi calificate sau nu ca acțiuni sindicale, asimilabile sindicalismului anarhorevolutionar. În aprecierea lor trebuie pornit de la obiectivele ce le-au determinat și de la funcțiile îndeplinite de orice acțiune sindicală, inclusiv de la formele de realizare a lor. Minerialele, cel puțin cele din 1990, nu au avut la bază conflicte de muncă; ele nu și-au propus să apere interesele minerilor, nici ale altor categorii de salariați, nici să păstreze identitatea colectivă și comunitară. Nu au fost nici greve politice. De altfel nici nu puteau fi așa ceva din moment ce unicul mobil declarat atunci și mai târziu l-a constituit apărarea puterii, a ordinei, așa cum erau înțelese la momentul respectiv. Iar în ceea ce privește mijloacele de acțiune, acestea iarăși nu au fost specifice luptei sindicale, iar ca aliați au avut forțele de ordine, ca să nu mai vorbim de implicarea directă sau mascată a factorilor politici. Mihaela Vlăsceanu (1993, pp.183-186) enumeră printre cauzele ce au

determinat comportamentul violent al minerilor percepțiile greșite și viziunea politică deformată, inoculată de autorități, dar și incapacitatea opoziției de a prezenta o imagine clară a evenimentelor din Piața Universității. Ulterior, nuantăză și caracterizează ca izbitoare asemănarea dintre imaginea oficială asupra evenimentelor și cea a minerilor, ceea ce dovedește că toți ceilalți factori luati în calcul, au avut cel mult o influență minoră.

Desigur că în istoria sindicalismului, mai ales a celui incipient, sau în istoria aceleiași categorii sociale, adică a minerilor, se regăsesc astfel de momente de violență colectivă, dar de obicei nu ca scop în sine, ci ca urmare a degenerării unor manifestări tipic sindicale, ca urmare fie a represiunii, fie a ignorării, fie a prelungirii dincolo de limitele umane a unor acțiuni de protest sau revendicative. Din toate aceste considerente, personal nu aș încadra minerialele, cu precădere cea din 13-15 iunie 1990, în formele de luptă sindicală, nici măcar într-o societate în schimbare. Folsirea unui grup social numeros și defavorizat ca instrument politic de forță a fost posibilă doar în acei ani când instituțiile democratice erau încă în curs de constituire sau unele nici nu existau. Acest lucru nu ar mai fi posibil astăzi, cu toate imperfecțiunile democrației românești, chiar dacă situația socială și economică s-a deteriorat incomparabil mai mult față de cea de la începutul deceniului.

Ceea ce se ignoră referitor la aceste mineriale, este că ele totuși nu și-au atins scopul, nu au putut deturna sensul proceselor de schimbare, cu toate că le-au întârziat și au adus imense prejudicii pe termen scurt și lung României, atât intern cât și extern. S-au folosit într-un moment istoric marcat de schimbare metode revolutive ce contraveneau și timpului și spațiului politic și social. De aceea, consider neavantă confuzia dintre formele luptei sindicale și mineriale, deoarece asimilarea lor cu sindicalismul induce la o respingere mai

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA.

mult sau mai puțin tranșantă a acestuia ca instituție a democrației, într-o societate în care structurile democratice sunt abia în formare. De fapt, unul dintre efectele dorite de cei care le-au organizat era tocmai distrugerea credibilității și legitimității sindicatelor și mai mult, a instituțiilor democratice. Deoarece societatea este un sistem extrem de complex, distrugerea uneia dintr-o instituție sale este un pas spre distrugerea procesului democratic în ansamblu său, și așa destul de fragil atunci ca și acum.

Etapizarea reconstrucției, sindicale, așa cum va apărea în cele ce urmează, se bazează pe particularitățile fiecărui moment, atât din punct de vedere structural, cât și funcțional. Modelul rezultat este în ultimă instanță un punct de vedere propriu asupra evoluției sindicalismului din România postrevoluționară. Ca atare, este firesc să nu fie complet, să trezească controverse dintre cele mai diverse, ceea ce ar fi chiar de dorit, ținând cont de raritatea studiilor asupra sindicalismului românesc.

Etapele reconstrucției sindicale între 1990 și 1995

Ca și în cazul structurilor politice, o parte a birocrației sindicale din vechile sindicate comuniste s-a constituit încă din 28 decembrie 1989 în Consiliul Național Provizoriu de Organizare a Sindicatelor Libere din România, care a funcționat bineînțeles fără o bază legală. Semnificativă este denumirea acestui organism care sugerează o acțiune concertată și dirijată de reconstruire a sindicalismului. Prin natura lor, sindicalele libere nu pot lua ființă printr-un proces ierarhic, biocratizat și controlat la nivel național decât într-un stat autoritar, care practic le anulează rolul. Imixtiunea puterii în controlul sindicatelor a început din acel moment și a continuat, fățis sau nu, în toată perioada analizată, prin mij-

loace directe sau prin tehnici rafinate de manipulare. Dar procesul în ansamblul lui, cu deosebire în primele lui faze nu a putut fi controlat, de unde și recursul la mijloace de forță care să distrugă credibilitatea sindicatelor.

Procesul de constituire a sindicatelor libere a demarat în fapt odată cu desființarea la nivelul întreprinderilor și instituțiilor a Consiliilor Frontului Salvării Naționale, apărute în zilele Revoluției. Făcând o retrospectivă a perioadei 1990-1995 se delimitizează șase etape distincte, la capătul cărora procesul de reconstituire al sindicalismului poate fi considerat încheiat.

I. Prima etapă cuprinde aproimativ perioada ianuarie-octombrie 1990 și corespunde concomitent constituirii sindicatelor la nivelul de bază și apariției primelor centrale sindicale. Perioada a fost marcată de moștenirea sindicalismului comunist, inclusiv de remanența ideologică a unor teze arhicunoscute, dar și de incoerențe specifice oricărui început. Aceasta se definește prin câteva particularități, descrise mai jos.

1. La momentul respectiv lipseau aproape în totalitate informațiile și cunoștințele privind sindicalele, natura și rolul acestora. Simpla dorință, chiar însotită de bună credință, era total insuficientă pentru a crea un sistem instituțional complex. Atât la nivel central, cât și la cel al întreprinderilor s-au înființat sindicate cu o adevarată frenzie fără a ști ce sunt și ce vor aceste organizații. Ca urmare a confuziei totale în ceea ce privește sindicalismul, structura lui organizatorică și mai ales funcțiile sale specifice, sindicalele nou înființate au fost în ceea mai mare parte încercări de continuare a acțiunilor de tip revoluționar din decembrie 1989, de desăvârsire a scopurilor revoluției așa cum era ea percepută la nivelul mentalității comune, în special ca posibilitate de manifestare a democrației directe a maselor.

2. La această lipsă de informații și cunoștințe s-a adăugat și cea a legislației de

profil, care era inexistentă în perioada comunista, chiar și măcar în forme inadecvate pentru noua situație. Reglementarea juridică a domeniului nu putea interveni decât după realizarea instituțiilor politice și statale investite cu aceste atribuții. Drept urmare, orice inițiativă de acest gen era posibilă. Trebuie totuși remarcat că și în circumstanțele menționate, noile asociații profesionale aveau trăsături și funcții specifice sindicatelor, incipiente bineînțeles.

3. Lipsite de identitate, toate grupurile sociale, sau chiar subgrupurile profesionale au încercat în această perioadă să și-o redefinăască, de multe ori prin respingerea celorlalți. Fiecare își apără interesul propriu, indiferent de consecințele la nivelul societății globale sau a altor grupuri sociale, sau la cel al indivizilor luati separat. Acest comportament colectiv era determinat de lipsa conștiinței grupale, a coeziunii și solidarității sociale. În consecință, fiecare își dorea un sindicat propriu pentru a se putea defini, din punctul lor de vedere, cât mai bine. Toate acestea au determinat apariția unei mulțimi de sindicate, care de multe ori se aflau în concurență deschisă, sau chiar în conflict, blocând în fapt deciziile ce se impuneau la nivelul organizațiilor la momentul respectiv.

4. Inflația de sindicate, precum și starea conflictuală dintre ele, adăugate celorlalte condiții și particularități ale etapei, au făcut ca durata de viață a multora dintre ele să fie extrem de redusă. Efemerității sindicatelor incipiente i se adăuga cea a liderilor. În funcție de context, unii erau înălțăriți din motivele cele mai diverse, alții renunțau ei însăși, nepuțând face față atribuțiilor organizaționale sau îndeosebi cerințelor extrem de diverse, uneori individuale, ale membrilor acestor sindicate.

5. Constant, sindicalele și-au de păsit atribuțiile funcționale specifice, pe care în multe cazuri nici nu le cunoșteau, nici nu erau reglementate, activitatea lor concentrându-se asupra înlocuirii vechilor echipe de conducere ale administrației co-

muniste, ulterior a celor instalate imediat după revoluție. Nerăbdarea din acele luni de a schimba totul, și în principal oamenii care reprezentau mai mult sau mai puțin vechiul regim era justificată. Fiecare credea și spera atunci că durata procesului de schimbare va fi scurtă și că în mare parte va depinde de înălțarea celor care serviseră într-un fel sau altul dictatura ce tocmai fusese înălțată. Caruselul schimbărilor la nivelul organizațiilor sindicale a fost însoțit de cel la nivelul administrațiilor, fiecare schimbare de lider, fiecare scindare a sindicatelor inițiale ducea inevitabil și la schimbarea conducerii administrative și invers, fiecare schimbare de echipă sau persoană din conducere determină modificări în structura organizațiilor sindicale abia apărute.

6. Datorită motivelor menționate, cu precădere începutul acestei perioade s-a caracterizat printr-o puternică disponibilitate și mobilizare a salariajilor, îndeosebi a muncitorilor, pentru acțiunea sindicală. Mai mult decât atât, în lunile respective majoritatea populației, fie că mai trăia euforia revoluționară, fie că era deja dezamăgită de cursul evenimentelor, a considerat prioritară acțiunea militantă de orice fel, celei productiv-profesionale. Aceste atitudini și comportamente au avut repercușiuni majore asupra realizării schimbării dorite. Sindicalele au valorificat la maxim această disponibilitate, dar nu în favoarea proprietății interese și a relansării economice, ci în scopurile amintite puțin mai înainte sau altora asemănătoare. Această situație a fost posibilă și datorită compensațiilor materiale directe sau indirecte, oferite imediat după revoluție, care cumulate cu alte măsuri luate în perioada respectivă, în parte inevitabile, au permis permanenzarea unor stereotipuri îndelung exercitate în perioada comunista și întărite în acele momente, de cel puțin minimalizare, dacă nu mai mult, a muncii și valorilor legate de aceasta.

7. În conjunctura dată, acțiunile de

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

protest au fost frecvente, dar atipice, deoarece majoritatea nu au avut la bază conflicte de muncă, care, de altfel, ca și totalitatea relațiilor salariale, nu erau reglementate. Din acest motiv unele au degenerat în acțiuni violente de mai mică sau mare amploare, ceea ce a permis manipularea unor dintre ele și cainuflarea unor acțiuni de cu totul de altă natură sub umbrela protestelor sindicale.

8. Cele mai multe acțiuni sindicale au avut o coloratură politică implicită sau explicită tocmai datorită obiectivelor nespecifice asupra cărora s-au concentrat și au încercat să le atingă. Cu voia sau nu a sindicatelor în formare, acțiunile lor au fost folosite în jocul politic al puterii, ca forțe de soc sau în cel mai bun caz ca grupuri de presiune. În acest context s-au desfășurat și primele mineriade ce au influențat întreaga evoluție a României postrevoluționare. Cea din 13-15 iunie 1990, de o violență ieșită din comun, ale cărei scopuri nu pot fi nici un fel fi asimilate luptei sindicale, chiar celei anarhorevolutionare a avut ceea mai mare influență.

Caracteristicile acestei prime etape nu au impiedicat însă procesul de structurare organizațională a sindicalismului. La sfârșitul ei era deja constituită în mare parte structura organizatorică la vîrf a sindicalismului prin coagularea celor mai importante federații și confederații. Datorită vidului legislativ, acestea au funcționat fără personalitate juridică până în a doua jumătate a anului 1990, cu două excepții. Prima a fost Confederația Frăția care a dobândit personalitate juridică la 19 februarie 1990, primul ei nucleu fiind Sindicatul șoferilor din România, înființat în ianuarie al aceluiași an. A doua centrală sindicală ce s-a constituit cu personalitate juridică a fost Confederația Națională a Sindicatelor Libere din România (CNSLR), din iunie 1990. Cea de a doua uniune sindicală a moștenit inițial întreaga logistică a sindicatelor comuniste și în această etapă a fost apropiată puterii, evoluând ulterior spre

independență, spre o personalitate proprie (referindu-mă numai la acești ani).

Această primă etapă a renasterii sindicalismului se înscrive în caracteristicile generale ale societății românești, penduând între reconstrucția organizațională, tipică pentru faza de început a unui proces de schimbare și acțiunile de tip revoluționar, în continuarea celor ce au demarat ieșirea din comunism.

II. A doua etapă s-a derulat pe parcursul unui an, aproximativ între noiembrie 1990 și noiembrie 1991. A debutat o dată cu primele acțiuni revendicative tipic sindicale care au continuat pe tot parcursul anului. Dar caracteristica esențială o constituie consolidarea structurii organizatorice și mai ales elaborarea legislației de profil.

1. Cele trei acte normative elaborate, Legea nr.11/1991 privind sindicale, Legea nr.13/1991 privind contractul colectiv de muncă și Legea nr.15/1991 referitoare la soluționarea conflictelor de muncă, cu toate limitele lor, au repus sindicalele în drepturile lor firești și au reprezentat suportul dobândirii identității proprii, structurale și funcționale.

2. Spre deosebire de primul an, acțiunile contestatar-revendicative au avut la bază conflicte de muncă, continuând să predomine însă funcția de control. Acestea au fost determinate de demararea, chiar dacă timidă și incoerentă, a reformelor în vederea trecerii la economia de piață. Numărul mare de acțiuni sindicale revendicative erau de această dată consecința deteriorării raporturilor de muncă și a nivelului de viață. Pentru prima dată în scurta lor istorie postdecembristă, sindicalele trebuie să se concentreze asupra misiunii lor de a asigura împreună cu partenerii sociali protecția și siguranța socială a salariajilor.

Acțiunile lor au fost preponderent defensive, pentru apărarea drepturilor bănești ce le dobândiseră ca urmare a reparațiilor făcute, justificat sau nu, imediat după revoluție și ca urmare a noului sistem de

salarizare introdus, care după părerea lui Cătălin Zamfir (1991) a întărit fostul sistem ce favoriza industria grea. Astfel încât prin dorința de a înlătura unele nedreptăți, după opinia aceluiași autor, s-au creat altele noi și s-au accentuat dezechilibrele, ambele provocând o avalanșă de revendicări salariale.

3. În această etapă se finalizează, în linii mari, organizarea instituțională, pornind de la noile reglementări legale, atât pe verticală, cât și pe orizontală. Atunci au avut loc primele congrese ale centralelor sindicale care și-au ales liderii la nivel de ramură și la nivel național. Totodată, mariile confederații, - CNSLR și Frăția, și în mai mică măsură Cartel Alfa - își construiesc structura orizontală prin înființarea de filiale, uniuni sau asociații teritoriale.

4. Această etapă cunoaște cea mai ridicată rată a sindicalizării; astfel la 1 octombrie 1991, conform datelor deținute de Ministerul Muncii și Protecției Sociale, numai cele trei confederații: CNSLR, Frăția și Cartel Alfa numărau peste 5 milioane de membri, respectiv 86,5% din numărul total de salariați. La momentul respectiv practic nu exista societate comercială sau instituție publică nesindicalizată total sau parțial. Rata ridicată a sindicalizării este un specific al României, în comparație cu țările dezvoltate unde din deceniul 8 se produce o scădere permanentă și accentuată a ratei de sindicalizare. Numărul mare de membri de sindicat de atunci nu a fost determinant pentru activismul sindical la bază. În România sindicalismul a fost și a rămas înainte de toate politică sindicală, bazată pe biocratizare accentuată, pe personalizarea liderilor, uneori pe reificarea acestora.

În această etapă are loc de asemenea o nouă mineriadă, atipică pentru evoluția sindicalismului la acel moment, diferită însă de cea din iunie 1990, deoarece a pornit formal de la un conflict de muncă. Relativ mai puțin violentă, dar tot atât de distructivă, a vizat de această dată

nu opoziția politică și civică, ci chiar instituțiile legitime ale statului, în primul rând guvernul. Dezavuata de celelalte sindicate, nici aceasta nu poate fi încadrată decât cu multă circumspectie în cadrul acțiunilor sindicale, a celor de tip anarho-revolutionar. Această mineriadă a fost probabil o ultimă răbufnire organizată a unor forțe ce nu acceptau mersul ireversibil spre democrație, forțe ce nu trebuie confundate nici cu minerii, ca grup social, nici cu sindicalismul. Ion Drăgan (1992) consideră această mineriadă ca și alte acțiuni sindicale din acea perioadă ca manifestări pur politice, expresie a implicării sindicatelor în politică, a politizării, după părerea autorului, a sindicatelor. Implicarea factorului politic este de necontestat, dar folosirea repetată a unei categorii sociale, a minerilor și a sindicatului care-i reprezintă în scopuri pur politice, nu cred că poate fi luat ca un indicator al politizării sindicatelor în genere.

Natura politică pură a acestor mineriade poate fi, printre altele, argumentată, în afara obiectivelor pe care le-au avut și a mijloacelor pe care le-au folosit, prin caracteristicile comune ale momentelor în care s-au produs. Prima dintre ele, cea din iunie 1990 s-a declanșat și desfășurat chiar înaintea instalării primului guvern legitim, rezultat din alegerile din mai 1990, și a doua, din septembrie 1991, cu puțin timp înainte de finalizarea noii Constituții. Declanșarea lor în aceste momente nu poate fi doar o întâmplare sau o simplă coincidență.

Desigur, aici trebuie luate în calcul, în afara acestor determinări politice, și particularitățile minerilor de oriunde, inclusiv ale celor din România, care reprezintă un grup socio-profesional distinct ce se identifică cu comunitatea din care fac parte, fiind inseparabile. Totodată ei reprezintă o epocă istorică deja depășită, cea a începuturilor industrializării, sortiți prin urmare marginalizării și diminuării lor drastice ca grup social. Specificul mișcării sindicale din acest sector, nu rareori carac-

RECONSTRUCTIA SINDICALISMULUI DIN ROMANIA

terizată de momente de violență, provine în mare parte din conștientizarea acestei amenințări, în același timp profesionale și comunitare. Dar, în momentele și circumstanțele concrete în care s-au desfășurat mineriaidele, este greu de crezut că aceste amenințări erau percepute ca atare de către autorii lor, ținând cont și numai de faptul că restructurarea sectorului miner nu începuse. Pe de altă parte, în explicarea lor trebuie evaluată misiunea, rolul și personalitatea liderului minerilor din Valea Jiului și a acestor mineriaide - Miron Căsmă. O asemenea întreprindere, de natură sănătoasă, tocmai datorită structurii personalității acestuia, se poate spune chiar a charismei sale pentru ortacii lui, și a rolului jucat de el în evenimentele din acei ani, ca și ulterior.

III. Începând cu sfârșitul anului 1991 și până în vara lui 1992 sindicalismul intră într-o nouă etapă, ce poate fi caracterizată printr-o singură trăsătură esențială: balansul dinspre acțiunile prioritare revendicativ-contestare spre cele de integrare-negociere. Bineînțeles că n-au lipsit nici cele din primul tip pentru apărarea drepturilor materiale și profesionale aflate într-un proces continuu de deteriorare. Negocierile s-au axat pe contractul colectiv de muncă la nivel național, cu accent pe drepturile salariale, iar acțiunile revendicative s-au mișcat înspre apărarea locurilor de muncă, a unor condiții de muncă normale, spre rezolvarea complexelor probleme legate de restructurarea economică, inclusiv spre privatizare.

Cu toate că se produce această reorientare, ce indică o relativă maturizare a sindicalismului, el va rămâne preponderent un sindicalism de tip defensiv, concentrat pe apărarea drepturilor salariale. Cele mai numeroase negocieri și cele mai îndelungate, atât la nivel central cât și la cel de bază, au avut drept scop stabilirea cuantumului salariului minim, indexărilor, grilelor de salarizare și altor aspecte legate

de astfel de operațiuni.

Trăvesind o perioadă de criză structurală și funcțională acută, sindicatele, prin negocierile purtate, ca și prin acțiunile revendicative, s-au raliat unor strategii globale sau au prezentat programe proprii de restructurare economică, de realizare a tranziției spre economia de piață, cu accentul specific pe protecția socială a salariatilor. Postură care le-a apropiat, inevitabil, tot mai mult de sfera deciziei politice.

Una dintre erorile frecvente privind protecția socială era că aceasta se poate realiza prin intermediul salariului, de unde și insistența pe acest aspect în cadrul negocierilor. Există o reținere în a aborda salariul ca preț al forței de muncă, ceea ce este similar cu utilizarea conceptului de capitalism. Chiar dacă pare o pură diferenție terminologică, neutilizarea francă a sintagmei care exprimă conținutul și natura salariului, duce la formarea unor reprezentanță eronate care se regăsesc în practica sindicală și în mentalitatea colectivă. Salariul este considerat principala pârghie de realizarea a protecției sociale, o eroare cu multiple consecințe tactice și strategice, nu numai în plan sindical.

Dincolo de percepția eronată a salariului și a protecției sociale sau de frustrările salariale generate de așteptări (Cătălin Rizea, 1996), în această perioadă s-a produs din nou schimbarea sistemului de salarizare care a determinat inevitabil noi mișcări de protest. Mai mult decât atât, după părerea lui Cătălin Rizea (1996), s-a produs și o structurare a sindicalismului prin întărirea poziției de monopol a unor sindicate din domeniul regiilor autonome. Cred că referirile la poziția de monopol a unor sindicate din regiile autonome trebuie diferențiate pe perioade, deoarece în afara sindicatelor din minerit și îndeosebi a celor din Regia huilei, tendințele de acest fel se vor manifesta mult mai târziu, respectiv în momentul trecerii la restructurarea propriu-zisă.

Situată economică și socială în

declin, lungile negocieri cvasipermanente la nivel național, izvorăte din necesitatea protecției sociale și apărării drepturilor salariajilor și ale altor categorii sociale, au generat alianțe conjuncturale interconfederative. Cea mai reprezentativă dintre ele a fost Consiliul Național Consultativ (CNC) ce grupa cele trei mari centrale sindicale (CNSLR, Frăția și Cartel ALFA), dincolo de deosebirile de nuanță dintre ele. Din momentul constituției CNC-ului, acest organism le reprezintă în cadrul negocierilor guvern-patronat-sindicate. Inițiator și susținător al Contractului colectiv de muncă la nivel național, CNC-ul a fost conceput și ca mijloc suplimentar de apărare a drepturilor salariale și profesionale ale sindicaliștilor din cele trei confederații. În aceeași formulă s-au desfășurat și negocierile periodice de ridicare treptată a subvențiilor de stat.

În fața acestei situații, un alt grup de confederații de mai mică amplitudine s-a constituit în Blocul Național Sindical (BNS), în scopul protejării propriilor membrii. Noua centrală constituită în acele momente, va deveni un coechipier a celor-lalte trei ce funcționau până atunci. BNS-ul a purtat la rândul lui negocieri cu guvernul asupra contractului colectiv de muncă la nivel național, ca și în legătură cu protecția socială a salariajilor în condițiile înălțării succesive a subvențiilor.

Datorită complexității perioadei de tranziție, ca și a dificultăților rezultate din conjunctura amintită și a dispersiei sindicalismului, a apărut și o altă instituție specializată, respectiv Comisia Mixtă Guvern-Sindicate, mai mult sau mai puțin contestată de principalele uniuni sindicale.

Caracteristica esențială a etapei rămâne prin urmare balansul spre funcția de integrare și în consecință întărirea sindicalismului. Modificarea accentului de la control spre integrare s-a putut realiza și datorită disponibilității pentru dialog a principalului partener, guvernul din acea perioadă.

Concomitent, tîrind cont că 1992 a fost un an electoral, se manifestă și o altă tendință, cea a apropierea de politică. Cele patru confederații importante, CNSLR, Frăția, Alfa și BNS, au recomandat membrilor lor, la alegerile locale din 1992, să voteze partidele democratice din opoziție.

IV. Cu acest pas s-a trecut de fapt într-o nouă etapă, redusă ca durată, vara și toamna lui 1992, concretizată de încercarea de politizare nemijlocită a sindicalismului. Nemulțumite de relațiile lor cu partidele politice existente, inclusiv cu cele pe care le-au sprijinit, două dintre confederații, CNSLR și Frăția s-au decis să-și formeze propriul partid - Convenția Solidarității Sociale. Drept urmare în această perioadă întreaga activitate și-au axat-o pe formarea structurilor organizatorice, pe recrutarea candidaților pentru alegerile legislative și desfășurarea campaniei electorale. În paralel, alte două confederații, îndeosebi BNS-ul și în mai mică măsură Cartelul Alfa, au încercat să realizeze alianțe cu principala forță de opozitie de atunci - Convenția Democratică din România.

Partidul creat oarecum artificial din voința unor lideri sindicali din conducerea celor două centrale și în special a lui Miron Mitrea, liderul Frăției a fost ignorat de majoritatea sindicaliștilor, care tot timpul au dezavuiat implicarea în politică a sindicatelor și a liderilor acestora. Lipsa lui de audiență a fost sănctionată la urne, unde candidații acestui partid n-au reușit să atingă pragul electoral necesar intrării în Parlament. Cu această încercare încețează de facto activitatea meteoricului partid și se încheie o etapă, care a dovedit încă o dată că implicarea în politică duce la diminuirea forței de acțiune și influență a mișcării sindicale.

Fără nici un efect în plan sindical, încercările de politizare pot fi considerate fișe într-o perioadă de ineficientă marcată a instituțiilor politice, când sindicalele tind să preia funcțiile acestora.

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

V. Succesul stângii în alegeri, excluderea propriului partid meteoric din viața politică, au determinat schimbarea strategiei sindicale în anul ce a urmat, 1993, și într-o mare parte a celui următor, 1994. Se pare că pentru prima dată sindicatele au înțeles că forța lor poate fi doar rezultatul unității și solidarității proprii, și nu dintre sindicate și partidele politice. Dar răul se produsese și consecințele vor fi de lungă durată. Această etapă se poate caracteriza prin trei tendințe mai importante:

1. Întărirea organizațională prin unificarea a două centrale sindicale CNSLR și Frăția din care a rezultat CNSLR-Frăția și coordonarea acțiunilor celorlalte două uniuni sindicale Cartel Alfa și BNS. Pe parcurs, atât unificarea cât și coordonarea se vor dovedi ineficiente, mai ales prima dintre ele, și vor fi sursă de conflicte ireconciliabile, îndeosebi între liderii naționali, dar și între cei din teritoriu. Aspirația spre confederații sindicale puternice, absolut normală, s-a lovit de interesele individuale ale liderilor acestora, și au scos în evidență diferențele nu numai de strategie și tactică sindicală, ci și de orientare generală. Se poate spune chiar că au grăbit anumite clarificări în interiorul sindicalismului, cu prioritate în CNSLR-Frăția.

2. O altă tendință a constituit-o radicalizarea discursului sindical, izvorât în mare parte tocmai din neputință. Această etapă a fost dominată de un discurs demagogic agresiv privind parteneriatul și pactul social, din care nu s-au realizat nici unul, nici altul.

Deși conflictele sociale au fost numeroase, ele au fost într-un fel sau altul blocate, de cele mai multe ori declarate ilegale, inclusiv atunci când s-au desfășurat conform legislației în vigoare. Negocierile, recomandate și susținute principal de virtualii parteneri, în condițiile unei economii centralizate, controlate direct sau indirect de către stat, cu un sector privat

extrem de redus, au avut rezultate nesemnificative în ceea ce privește protecția și securitatea socială a salariaților. Atunci când au avut loc și nu au fost amâname la nesfărșit, sau subminate prin mijloace diverse, ele s-au concentrat cu prioritate asupra salariului minim, a obținerii unui nivel rezonabil în raport cu salariul mediu pe economie, la rândul lui subiect de negocieri infructuoase. Exigențele sindicatelor în ambele situații, ca și în toate problemele privind salarizarea s-au lovit de împotrivirea guvernului, a FPS-urilor și a patronatului, pe considerentul, de altfel real, că productivitatea muncii este într-o scădere permanentă. Tot atât de adevărat era că cei în cauză, în calitate de proprietari și administratori, nu făcuseră nimic pentru crearea condițiilor necesare relansării producției industriale. Prioritatea acordată drepturilor salariale era o consecință inevitabilă a deteriorării drastice a nivelului de trai a celei mai mari părți a populației, care în majoritate are drept unic venit salariul de la stat sau alte ajutoare aferente, ce nu satisfac nici pe departe cerințele unei vieți decente.

Confuzia dintre protecția socială și salarizare poate fi considerată și o adevărată caracteristică a sindicalismului din această perioadă, cu repercușiuni de lungă durată asupra identității și legitimității mișcării sindicale.

Multiplicarea conflictelor sociale, ineficacitatea acțiunilor revendicative, refuzul de punere în aplicare a organismelor consultative în teritoriu, încurajarea centralelor sau sindicatelor obediene puterii, frecvențele tentative de recrutare a liderilor sindicali de aceeași parte, acuzele de destabilizare, exact din partea partidelor de stânga, au provocat radicalizarea discursului sindicatelor, diminuarea activismului și accentuarea rupturii dintre lideri și aderenți. Sindicaliștii, ca și întreaga populație au redevenit indiferenți și apatici.

3. O altă tendință a etapei a constituit-o, în consens cu celelalte, încercarea de

definire doctrinară a marilor centrale sindicale, implicit un pas suplimentar de apropiere de politică. CNSLR-Prăția s-a declarat social-democrat cu unele nuanțe creștin-democrate, iar Cartel Alfa și BNS s-au autodefinit creștin-democrate. Au continuat să existe bineînțeles și sindicate ce și-au subliniat în replică caracterul independent de orice ideologie, și altele care, fără să se definească ideologic, au rămas sau s-au apropiat de stânga la putere. A fost și această decizie o încercare de întărire a identității diferitelor sindicate, dar fără suport în masa aderenților.

Decizia de delimitare doctrinară post-factum era din start sortită eșecului. Salariații când s-au înscris într-un sindicat sau altul, nu au făcut-o în funcție de o doctrină, ci de locul de muncă și sindicatele existente acolo. Toată structura instituțională, inclusiv legislativă ar fi trebuit să arate altfel și probabil că rata sindicalizării ar fi fost substanțial redusă. Atunci când liderii au făcut acest pas, de definire doctrinară, nu au consultat aderenții și n-au ținut cont de specificul structurii sociale în general, și de cea a membrilor în special, și nici de opțiunile lor, foarte diverse și eterogene. De altfel unii lideri, cel puțin cei cu care am discutat erau conștienți că niciodată membrii unei centrale sindicale din România anilor '90 nu vor avea aceleași opțiuni sau simpatii doctrinare. Hotărârea de ideologizare a fost un act de politică sindicală, dictat printre altele de oportunități de afiliere la diferite organisme sindicale internaționale. Liderii o priveau și ca o măsură de asigurare a coerenței activității sindicale.

Tradiția sindicală europeană cunoaște într-adevăr această departajare doctrinară, în recul evident în prezent, care se bazează efectiv pe simpatiile aderenților și pe legătura organică originară dintre sindicate și partidele politice social-democrate, sau în cazul celor creștin-democrate pe implicarea directă a Bisericii catolice, în special, și a slujitorilor ei, în mișcarea

muncitorească și sindicală. Apetența pentru creștin-democrație în sindicalismul din România are eventual o filiație politică și nu de natură religioasă, mai ales că ortodoxismul nu-și manifestase până atunci o vocație pragmatic-socială, era prea puțin deschis spre societate și nevoie ei și n-a reacționat niciodată, într-un fel sau altul, față de această decizie, sau măcar față de o acțiune sindicală, indiferent de ce natură.

În ultimă instanță, delimitarea doctrinară nu a avut nici un efect în plan sindical, deoarece să cum a ieșit din discuțiile purtate cu lideri sindicali de la nivelul de bază și cu sindicaliști, aceasta nici nu a fost receptată ca atare de către ei. Se poate spune că decizia respectivă, pe lângă motivele enunțate, s-a vrut a fi un semnal în plus de delimitare față de partidele aflate atunci la putere, ce au distrus sistematic legitimitatea sindicatelor.

Presunile vieții cotidiene au redus și mai mult impactul acestor hotărâri ale birocratiei sindicale, care a renunțat, la scurt timp după aceea, să mai apeleze la identitatea doctrinară. Prioritățile au rămas cele specifice activității sindicale în condiții de criză economică și de ineficiență a instituțiilor politice.

Intr-o măsură mai mică sau mai mare toate sindicalele au încercat să elaboreze programe alternative de girare a crizei și reformei, inclusiv privind privatizarea, considerată ca o cale unică de redresare a economiei. Fetișizarea privatizării în sine, nefișoță de măsuri reale de realizare a ei, sau returnarea sensului și scopului ei real, vor conduce la o puternică contradicție între reprezentările despre privatizare și acceptarea ei ca realitate. Birocracia sindicală va sprijini programatic privatizarea și va milita pentru ea, în schimb aderenții își vor pierde tot mai mult încrederea în formele concrete de realizare a ei, și vor adopta o strategie defensivă, care în alte forme și condiții se manifestă și în alte țări din zonă, cum ar fi Cehia, fără a lua forma unor acțiuni salariale spontane sau sindi-

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

cale, ca la noi (Michel Wiewiora și alții, 1996, p.41).

Drept urmare, alunecarea spre politic se accentuează. Sunt tot mai dese întâlnirile sau negocierile cu diverse partide politice, cu Președinția și bineînțeles cu guvernul. Principalele centrale sunt decise, cel puțin teoretic, să contribuie la deblocarea economică și să ofere o alternativă la dezechilibrul politic parlamentar. Toate acestea pregătesc intrarea în ultima etapă a perioadei analizate, ce încheie în opinia mea un ciclu în renașterea sindicalismului.

VI. Această ultimă etapă corespunde aproximativ intervalului toamna lui 1994-primăvara lui 1995. Ca o consecință a politizării tot mai accentuate a birocratiei sindicale se produce o ruptură cvasitotală între lideri și masa sindicaliștilor. Drept urmare, momentul va fi marcat de "sindromul Reșița", adică de un val deosebit de puternic de mișcări contestătoare spontane, sau mai bine spus apreciate ca atare. De fapt, ele sunt primul pas spre revigorarea celeilalte componente a sindicalismului - mișcarea sindicală, fiind un nou început.

Reprezentările, imaginea defavorabilă a sindicatelor în opinia publică și nu numai, condamnarea lor din toate direcțiile, nu au nimic de a face probabil cu procesul propriu-zis de reconstituire a unei veritabile mișcări sociale. Între legitimitatea teoretică (rațională) și cea reală a sindicalismului a existat în toți acești ani o distanță ce s-a mărit o dată cu trecerea timpului.

Problema socială, centrală la noi ca și în toate țările ieșite din comunism, legitimează acțiunea sindicală, cu toate că este din diferite motive contestată. În același măsură, legitimitatea teoretică are drept sursă cosubstanțialitatea dintre sindicalism și democrație, de unde a decurs încurajarea refacerii sindicatelor încă din primele zile postrevoluționare și entuziasmul inițial al salariaților pentru organizațiile sindicale. Nemulțumirea constantă și

aproape generalizată, provine din confuzia ce se face între rolul sindicatelor în societățile stabile și în cele în schimbare în general, și cele postcomuniste în special. Cu toate erorile, eșecurile și incoerențele inevitabile, se poate spune că sindicalismul era cea mai activă parte a societății civile.

Atunci când se abordează legitimitatea reală trebuie avute în vedere mai multe paliere: cel al legitimității reale a sindicalismului în genere, a fiecărei centrale și a fiecărui sindicat în parte și cea a liderului. Legitimitatea acestuia din urmă capătă în condițiile de la noi o importanță decisivă, atâtă timp cât o caracteristică definitorie a sindicalismului o constituie identificarea instituției cu liderul.

Reificarea liderului este de altfel o caracteristică a sindicalismului incipient și îndeosebi a celui revoluționar, anarhic, care deseori coincid. Un exemplu concluziv din sindicalismul românesc îl poate constitui Miron Cosma, cu toate că acest personaj nu este o numai o emanație a comunității profesionale pe care o reprezintă și a debutului sindicalismului, ci și o creație conștientă realizată după modelul verificat istoric al unui lider sindical din minerit, dar dintr-o perioadă istorică revolută, bazată pe rațiuni ideologice remanente. Dovada o constituie scăderea credibilității lui în timp, care desigur marchează și maturizarea sindicalismului și incapacitatea lui Miron Cosma, ca lider sindical, de a se adapta la cerințele unei adevărate mișcări sindicale.

În condiții de politizare fătășă a unor centrale sindicale, a multor lideri de la toate nivelurile, căci modelul celor de la vârf a fost preluat și de cei din ierarhia orizontală și chiar de la bază, a scăderii legitimității reale și teoretice, se adâncește ruptura dintre aderenți și birocratia sindicală. Drept consecință, se produce o reorientare a luptei sindicale, dominată de preșința bazei concomitent asupra vârfurilor sindicale, asupra patronatului și asupra tuturor instituțiilor statului. Însă acest proces a avut la vremea respectivă o deter-

minare mult mai complexă, intra și extra-sindicală.

Principala particularitate a lor a fost desfășurarea în localitățile de rezidență ale nemulțumițiilor; s-au derulat în fața prefecturilor, ca reprezentante ale guvernului în teritoriu, și au avut drept partener principal de discuții Fondul Poprietății de Stat. Cu toată extensia teritorială, cu implicarea pe parcurs a unor lideri naționali, în ciuda unor negocieri multiple și a duratei mari a acestor conflicte de muncă, practic toate au rămas nesoluționate. Aceste conflicte de muncă, ce au durat aproximativ jumătate de an, au reflectat criza profundă a societății românești și incapacitatea instituțiilor nou create de a funcționa conform principiilor pe care și le-au asumat. Tocmai de aceea mi se pare utilă o enumerare a cauzelor ce au condus la această situație la cinci ani după Revoluție. Momentul este important și sub alt aspect, deoarece mută accentul de la liderii de la vîrf la cei de nivel mediu și de la bază, sancționând indirect ineficiențele birocratiei sindicale și tendințele repetate de politicizare, de altfel atunci ca și mai târziu, nereușite.

Mișcările așa-zise spontane au fost determinate de cauze extrasindcale și de unele interne sindicalismului. În prima categorie pot fi incluse: regresul economiei românești, stagnarea reformei, ritmul extrem de lent al privatizării în domeniul productiv și ca urmare, aceeași prevalență a sectorului de stat, generalizarea corupției economico-financiare, scăderea tot mai accentuată a securității sociale, extensia sărăciei, inerția mentalităților la nivel individual și instituțional, erodarea încrederii în instituțiile politice și cele publice în general. În ultimă instanță, factori ce influențează toate procesele sociale, inclusiv evoluția sindicalismului.

Cea de a doua categorie de condiții favorizante este în parte o consecință a primelor.

1. Poate cea mai importantă este cea deja amintită a legitimității sindicatelor

înțeleasă ca legitimitate recunoscută, afirmată și percepță. Este știut că una dintre funcțiile esențiale ale sindicatelor o constituie tocmai păstrarea echilibrului economic și social, or, sursa principală a contestării legitimității lor, inclusiv a celei teoretice, este acuzația de factor perturbator, generator de conflicte sociale. Se produce astfel o translație a cauzei spre efect, sau o inversiune, căci conflictele sociale sunt sursa, cauza mișcărilor sindicale și nu invers. Că au existat și conflicte artificial create, aceasta nu ține de sindicalism, decât eventual în ultima instanță, ci de cauze extrasindcale, îndeosebi politice sau de mentalitate.

2. Eficiența sindicalismului depinde de acțiunea tuturor partenerilor sociali implicați. Or, din start sindicatele au fost marginalizate și tratate diferențiat în cadrul dialogului social. Avantajate de numărul mare de membri pe care îi reprezintă, și de structura organizațională complexă, nu au reușit să-și valorifice forța potențială ce le stă în spate. În consecință, nici pactul social, atât de dorit de toți partenerii sociali nu s-a realizat. Excluderea sindicatelor de la gestionarea tranzitiei de către ceilalți parteneri sociali a creat frustrări, atât la nivelul liderilor, cât și la bază, unde sindicaliștii și ceilalți salariați resimțeau în mod direct ineficiența propriilor sindicate. Drept rezultat au început să acioneze în afara cadrului instituțional legal, protestele lor transformându-se în mișcările spontane discutate.

3. Liderii poartă, cel puțin în această perioadă, răspunderea pentru reușitele și eșecurile sindicalismului în lipsa unei mișcări sindicale reale. Idealizarea liderului nu a fost însoțită și de militantism sindical constant, situație clădită pe autoritarismul de la vîrf și paternalismul de la bază. Permanentizarea ei duce la adâncirea distanței sociale dintre cei doi poli, generatoare de implozie de tip anarchic.

4. Decizia din cadrul unei organizații, implicit și în una de tip sindical,

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

depinde de cantitatea de informații, de direcția fluxului informațional și de capacitatea de prelucrare a acestora. Accesul redus la sursele de informații specializate, respectiv la instituțiile guvernamentale, dar și la serviciile specializate a propriilor societăți comerciale, inexistența unor bănci de date, dar și lipsa logisticii la toate nivelurile, ca și incompetența în prelucrarea lor, au determinat ca decizia să se bazeze pe date nerelevante. În consecință, s-a viciat activitatea sindicală și s-a întărit birocracia superioară, în contradicție făță cu cea de la bază și mai ales cu masa aderenților. Reușita negocierilor ca formă de acțiune sindicală este determinată în mare măsură de cantitatea și calitatea informațiilor deținute de fiecare partener, totdeauna cei defavorizați fiind sindicaliștii. Ion Boboc (1993) scotea în evidență într-o comunicare pe acest subiect, slăbiciunile sistemului informațional ce stă la baza negocierilor, printre care amintea slaba calitate a informațiilor și lipsa unor servicii tehnice de documentare. Eșecurile repetitive erodează încrederea în formele consfințite de lege și se recurge la altele, de obicei violente, sau conduce la indiferentism și apatie.

5. Cum apreciam anterior, o cauză internă generatoare de confuzie, și ca urmare inclusiv de mișcări spontane, o constituie apetitul nedisimulat al multor lideri pentru politică, ceea ce vine în contradicție cu statutul sindicatelor, cu structura extrem de eterogenă a acestora din punct de vedere al simpatiilor pentru un partid sau altul, dar și cu doleanțele sindicaliștilor care nu doresc politizarea sindicatelor. Mai devreme sau mai târziu, implicarea politică a liderilor erodează sindicalismul și-l face ineficient, prin disocierea intereselor ce ar trebui să fie comune, a liderilor și a aderenților.

Aceste greve, mitinguri spontane reflectă un moment al adevărului: necesitatea reconstruirii mișcării sindicale în concordanță cu specificul instituțional și

funcțional, sindicalismul neputând rămâne doar politică sindicală. Cu momentul respectiv sindicalismul ajunge la punctul în care se află cel european, dar din alte motive, aflat tot într-o stare de tranziție, de alt gen, trecerea de la societatea industrială la cea postindustrială, informațională, ce schimbă radical relațiile de muncă.

Tendințe și particularități ale sindicalismului între 1995 și 1998

Din acest moment mișcarea sindicală intră într-o perioadă, nepermis de lungă în raport cu problemele sociale tot mai dificile ale salariaților, de căutări, de eșecuri, și mai puțin de succese. Încercarea de a caracteriza acești ultimi trei ani este deosebit de dificilă, deoarece ieșind din faza "copilării", a rămas cantonată într-o "adolescență" întârziată, care ca și perioada respectivă din dezvoltarea persoanei umane, se caracterizează printr-o serie de crize, unele de virulență maximă, mergând până la paralizarea acțiunii. Se pare că lecția "sindromului Reșița" nu a reușit să distrugă inerțiile deja acumulate și evoluția care a urmat a păstrat, și din cauze general sociale, particularitățile anterioare.

Un moment ca cel analizat mai înainte ar fi trebuit să determine, printre altele, o creștere a solidarității salariaților în scopul atingerii revendicărilor lor legitime. Rezultatul a fost exact invers, poate și datorită eșecului total al luptei sindicale, atât de îndelungate și atât de lipsite de rezultate. Contra a ceea ce se întâmplă de obicei în astfel de situații, nu s-a produs nici radicalizarea discursului sindical sau a mijloacelor de acțiune sindicală, nici întărirea solidarității. Încercarea de redefinire structurală și funcțională a avut drept rezultat o mișcare sindicală abia născută și deja epuizată. A fost dovedă cea mai elocventă a fragilității sindicalismului din România, în

consens cu fragilitatea întregii democrații. Două lucruri care depășesc limitele sindicalismului au fost puternic relevante cu această ocazie: 1) legile nu au valoarea de normă de reglare a relațiilor sociale, indiferent care sunt acestea, și, 2) inapetența pentru parteneriat a actorilor sociali, colectivi și individuali, cu deosebire a celor politici. În plan sindical, ca și în cel social general, s-a instalat apatia și neîncrederea generalizată față de instituțiile democratice.

După o pauză de refacere, cu acțiuni izolate și fără miză reală, în loc să-și unească eforturile, a urmat o perioadă de reglare de conturi intra și intersindicală, care a dus în cele din urmă la prima mare scizie în sindicalismul postrevoluționar, cea din cadrul CNSLR-Frăția din care s-a desprins o nouă centrală, Convenția Sindicatelor Democratice (CSD), la conducerea căreia s-a aflat în acel moment unul dintre cei doi lideri ai celei mai mari uniuni sindicale, Victor Ciorbea, Miron Mitrea rămânând liderul centralei CNSLR-Frăția. Sciziea s-a produs în principal ca urmare a neînțelegerilor dintre cei doi lideri și a convingerilor lor politice. Dovada că acest motiv a fost cel determinant o constituie evoluția lor politică ulterioară.

Începerea perioadei electorale a anihilat și mai mult mișcarea sindicală, care, din nou și cu mai multă virulență, s-a concentrat pe politic. Nemulțumiți cu toții de rezultatele acțiunilor întreprinse indiferent de natura lor, dezamăgiți de prestația guvernului și parlamentului, de lipsa de dialog la toate nivelurile i-a determinat să considere că singura soluție o constituie schimbarea politică, așa cum de altfel gândeau ceea mai mare parte a populației. De această dată apropierea de politic a fost și mai puternică decât cu patru ani înainte. S-au încheiat și acum alianțe electorale între sindicate și partidele politice, la care se face apel ori de câte ori eșuează o negociere sau alta, iar lideri marcanți au părăsit sindicalismul pentru a se încadra

politic și a candida la onoruri de cel mai înalt nivel în ierarhia politică.

Pe bună dreptate la momentul respectiv s-a considerat că aceste opțiuni au dat lovitura de grație mișcării sindicale din România, numai că de obicei s-a operat o diferențiere, ce poate fi credibilă doar din punctul de vedere al partizanatului politic. Intrarea lui Miron Mitrea în PDSR și ulterior alegerea lui ca secretar general al acestui partid, și apoi ca vicepreședinte, a fost incriminată atât de sindicate, cât și de alți actori sociali, inclusiv de cei politici, cu excepția normală a noilor colegi de partid. În schimb, candidatura lui Victor Ciorbea la Primăria Capitalei, intrarea în PNT-CD și ulterior numirea lui în funcția de prim-ministru, au fost la momentul respectiv primite cu simpatie și cu încredere. Ascensiunea politică a unui lider sindical marcat, reprezentă pentru mulți o speranță nedisimulată pentru soluționarea tuturor problemelor rămase în suspensie de atât de ani.

Din punctul de vedere al unei analize obiective, ambele situații au avut un impact negativ asupra sindicalismului în ansamblul lui, ignorându-se distincția de principiu dintre civic și politic, dintre atribuțiile de status și rol, radical diferite în cele două cîmpuri sociale. Trecerea din civic în politic, inclusiv în rîndul sindicatelor este un fenomen relativ curent, dar cu modificarea totală a statusului și rolurilor, însoțită ca atare de ruptură totală între cele două. De obicei liderii sindicali care intră în politică, mai întâi părăsesc mișcarea sindicală, cu acordul aderenților care i-au ales în funcțiile respective. Spațiul civic și politic reprezintă polii parteneriatului, ai negocierii unor interese doar principal comune, cu mijloace și accente distincte.

Încercările, tot timide și în parte nereușite, de demarare reală a reformei după noiembrie 1996, ca urmare a alternanței la putere a forțelor politice din opoziția de până atunci, și mai ales după schimbarea de guvern de la începutul anului 1998, obligă mișcarea sindicală la o reconsiderare

RECONSTRUCȚIA SINDICALISMULUI DIN ROMÂNIA

a strategiilor pe termen scurt și mediu.

Restructurarea, atât cât s-a produs și se produce, și spargerea monopolului regiilor autonome au creat și vor crea probleme noi ce necesită mijloace adecvate de contracarare a consecințelor acestor procese. Așa cum factorii politici nu au reușit să găsească cele mai potrivite modalități de realizare a lor, tot așa și sindicalele au rămas în parte paralizate în fața noilor măsuri, de altfel inevitabile.

După noiembrie 1996, liderii naționali, dar nu numai ei, s-au aflat în fața unei mari dileme, deoarece marile centrale încheiaseră acorduri preelectorale cu forțele politice ajuște la putere, sprijineau programatic măsurile de reformă, cu precădere privatizarea și restructurarea, dar foarte repede și-au dat seama că cerințele lor nu sunt respectate, dialogul nu este real, iar toate măsurile luate lovestesc în interesele salariaților. Timiditatea, inabilitatea noilor strategii reformiste, incoerența, neretușita multora dintre ele, din diferite motive, ritmul lent al realizării lor, fiecare în parte și toate împreună, au adâncit până la limite ce păreau imposibile săracirea și polarizarea socială a întregii populații. În fața nemulțumirilor tot mai accentuate ale tuturor categoriilor de salariați, sindicalizați sau nu, liderii au fost nevoiți să-și modifice poziția, indiferent de convingerile lor, și să se reințoarcă spre nevoie și cerințele masei de aderență. Discursul sindical, ca și acțiuni, continuă să fie ineficiente și considerate mai mult sau mai puțin ilegitime.

Pe acest fundal de criză genera-

lizată, la care se adaugă lipsa de dialog real a partenerilor sociali, o caracteristică de altfel specifică întregii societăți românești este imposibil de încheiat un pact social, indiferent că de justificat și necesar ar fi acesta pentru momentul actual și pentru perspectiva imediată. Chiar dacă interesele majore sunt comune pentru toți partenerii sociali, distanța creată între civic și politic a devenit atât de mare încât face imposibilă realizarea atât de clamată în timp, și atât de necesară acum mai mult decât oricând, a unui pact social care să ajute la depășirea unor momente extrem de dificile.

Evoluția mișcării sindicale pentru viitorul apropiat este deosebit de dificil de a fi conturată, dar cu siguranță se va radicaliza, cu consecințe greu de evaluat. În aceeași măsură este improbabil că acțiunile sindicale să-și sporească eficiența. Blocajul general determinat de criza specifică tuturor structurilor sociale afectează, în modul cel mai direct, și mișcarea sindicală.

Analiza întreprinsă, parte a unui studiu extins asupra sindicalismului postrevoluționar din România și a liderilor lui, cu precădere în anii 1990-1995, raportată la diversitatea și complexitatea fenomenului sindical, nu poate fi decât parțială, exprimând un punct de vedere și o modalitate, mai mult sau mai puțin personală, de abordare a acestei mișcări sociale în continuă schimbare. Indiferent de perspectiva din care este analizat sindicalismul, ca actor colectiv, ca organizație sau ca mișcare socială, acesta este și rămâne o componentă de bază a sistemului social, imposibil de ignorat.

Note și bibliografie

- Descamps, Eugène, 1971, *Militer. Une vie pour un engagement collectif*, Paris, Fayard.
- Drăgan, Ion, 1992, "Distorsiuni și violență în spațiul politic al societății românești în tranziție" în *Sociologia Românească*, Serie nouă, p. 1.
- Francq, Bernard, Lapeyronnie, Didier, 1990, *Les deux morts de la Wallonie Sidérurgique*, Bruxelles, Editions Ciacò.
- Frybes, Marcin, 1993, "Le syndicalisme en Europe Centrale. À la recherche d'une nouvelle légitimité social et politique" în *Cahiers internationaux de sociologie*, XCV.
- Rizca, Cătălin, 1996, "Politici salariale în România în perioada 1947-1996" în *Calitatea vieții*, 7, pp. 3-4.
- Vlășceanu, Mihaela, 1993, *Psihosociologia organizațiilor și conducerii*, București, Editura Paideia.
- Zamfir, Cătălin (1991), "Sistemul de salarizare pentru perioada de tranziție la economia de piață; experiența României" în *Calitatea vieții*, 1993, 4, p. 4.
- Wieviorka, Michel, (sous la direction) 1996, *Les conditions d'émersion de nouveaux acteurs dans les sociétés post-totalitaires*, raport final, Paris, CADIS.